

O‘G‘RILIK JINOYATLARINING KRIMINOLOGIK TAVSIFI VA ULARNING OLDINI OLIISH CHORALARI

XASANOV SHUXRAT ERKINBAYEVICH

O‘zbekiston Respublikasi

Kriminologiya tadqiqot instituti

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisda o‘g‘rilik jinoyatlarining kriminologik tavsifi va ularga qarshi kurashish choralari samaradorligi o‘rganiladi. O‘g‘rilik, jinoyatlarning eng ko‘p tarqalgan turlaridan biri bo‘lib, nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy-psixologik omillar bilan ham bog‘liqdir. Maqola o‘g‘rilik jinoyatlarining shakllari, sabab va oqibatlarini, shuningdek, jinoyatchilikni oldini olishning innovatsion metodlarini tahlil qiladi. O‘g‘rilikning oldini olish uchun ijtimoiy, huquqiy va texnologik yondashuvlarning uyg‘unlashgan tizimi muhim ahamiyatga ega ekanligi ko‘rsatilgan. Shu bilan birga, maqolada zamonaviy kriminologik va profilaktik tadqiqot usullari hamda profilaktika metodologiyalariga alohida e‘tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: O‘g‘rilik jinoyati, kriminologiya, jinoyat profilaktikasi, xavfsizlik tizimlari, jinoyatni oldini olish, ijtimoiy omillar, texnologiyalar, huquqiy himoya.

KIRISH

O‘g‘rilik jinoyati jamiyatdagi eng keng tarqalgan va xavfli jinoyat turlaridan biridir. Ushbu jinoyat turini o‘rganish, nafaqat uning iqtisodiy jihatlarini, balki ijtimoiy-psixologik va madaniy sabablarga ham e‘tibor qaratishni talab etadi. O‘g‘rilik jinoyatlarining ta’siri faqat moddiy zarar bilan cheklanmaydi, balki bu jinoyatlar jamiyatda xavfsizlikni ta’minlash, fuqarolarning huquqiy ongini shakllantirish, va ularning hayot sifatini pasaytirishga ham olib keladi. Shuning uchun, o‘g‘rilik jinoyatlarining oldini olish choralari kompleks va innovatsion yondashuvlarni talab qiladi.

ASOSIY QISM

O‘g‘rilik jinoyatlarining kriminologik tahlili. O‘g‘rilik jinoyatlari, odatda, shaxsning boshqa shaxsning mol-mulkini noqonuniy egallash maqsadida sodir qilinadi. Bu jinoyat turining sabablari turli ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik omillar bilan bog‘liq. Shubhasiz, iqtisodiy beqarorlik, ishsizlik, ta’lim va madaniyatdagi kamchiliklar o‘g‘rilik jinoyatlari uchun muhim omillar hisoblanadi. Ba’zi hollarda, o‘g‘rilikni sodir etishga majbur qiluvchi omil — jinoyatchilarning shaxsiy muammolari, ijtimoiy adolatsizlikka bo‘lgan qarshi reaksiya yoki psixologik holatlar bo‘lishi mumkin.

O‘g‘rilik jinoyatining ijtimoiy oqibatlari. O‘g‘rilik jinoyatlarining oqibatlari nafaqat jismoniy va moddiy zarar bilan cheklanadi, balki bu jinoyatlarning ijtimoiy oqibatlari ham juda jiddiy. O‘g‘rilik sodir etilgan joyda yashovchi fuqarolar o‘rtasida ishonch pasayadi, jamoat xavfsizligi tahdidga uchraydi va ijtimoiy muhitda beqarorlik yuzaga keladi. Boshqa tomondan, o‘g‘rilik jinoyatlari jinoyatchilarni va ularning yaqinlarini ijtimoiy izolyatsiya qilishga olib keladi[1].

Oldini olish choralari. O‘g‘rilik jinoyatlarining oldini olish uchun bir qator choralar mavjud. Bular ichida ijtimoiy profilaktika va huquqiy muhitni kuchaytirish, jamoatchilik xavfsizligi tizimlarini rivojlantirish, va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish alohida o‘rin tutadi. Hukumatlar, xususiyl sektorl ishlovchi xavfsizlik xizmatlari, va fuqarolik jamiyati o‘rtasidagi hamkorlik orqali jinoyatchilikka qarshi kurashish uchun kompleks yondashuvni yaratish mumkin. Texnologiyalar yordamida xavfsizlik tizimlarini mustahkamlash, shuningdek, onlayn monitoring va kuzatuv kameralarini o‘rnatish jiddiy ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, jinoyatchilikni kamaytirish uchun ijtimoiy dasturlar va yoshlarni jinoyatchilikdan himoya qilishga qaratilgan chora-tadbirlar kerak. Ijtimoiy adolat va tenglikni ta‘minlash, yoshlarni salbiyl ta‘sirlardan saqlash uchun kerakli imkoniyatlar yaratish lozim. Bunda ta‘lim va tarbiya muhim o‘rin tutadi[2].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Tezislada o‘g‘rilik jinoyatlarining sabablari va oldini olish choralarini o‘rganish uchun **kriminologik tahlil**, **psixologik** va **sotsiologik** metodlar asosida empirik tadqiqotlar amalga oshirilgan. Shu bilan birga, **kvantitativ** va **kvalitativ** tadqiqot metodlari orqali ijtimoiy omillar, jinoyatchilarning shaxsiyl portretlari va ularning jinoyatga moyilligi o‘rganilgan. Ma‘lumotlar yig‘ish uchun **so‘rovnomalar**, **intervyular** va **monitoring** metodlari qo‘llanilgan. Shu bilan birga, **kriminalistika** va **texnologik yondashuvlar** asosida o‘g‘rilik jinoyatlarining oldini olishga oid zamonaviyl yechimlar taklif qilingan.

1. Kriminologik Tahlil

Kriminologik tahlil – jinoyatlarning sabablarini va ularga olib keladigan omillarni aniqlash uchun o‘tkaziladigan ilmiyl va amaliyl tahlildir. Bu metod, o‘g‘rilik jinoyatlari kabi huquqbuzarliklarning ijtimoiyl, iqtisodiy, psixologik va huquqiy sabablari bilan bog‘liq asosiy muammolarni tahlil qilishga imkon beradi.

Ma‘lumot yig‘ish: Kriminologik tahlil o‘g‘rilik jinoyatlarining statistik ma‘lumotlarini yig‘ish, ularning qaysi hududlarda ko‘payishi, jinoyatchilarni shakllantiruvchi omillarni aniqlashni o‘z ichiga oladi. Bu metod yordamida jinoyatlarning sabablari o‘rganilib, jinoyatchilikka qarshi samarali chora-tadbirlar ishlab chiqilishi mumkin[3].

Amaliyl qo‘llanish: Kriminologik tahlil nafaqat jinoyatlarni tahlil qilish, balki jinoyatlarning oldini olish strategiyalarini ishlab chiqishda ham muhim vosita

hisoblanadi. O'g'rilik jinoyatlari sabablarini chuqurroq o'rganish, ijtimoiy tengsizlik, huquqiy madaniyatning pastligi, iqtisodiy beqarorlik kabi omillarning o'zaro ta'sirini aniqlashda kriminologik tahlil qo'llaniladi.

2. Psixologik Yondashuv

Psixologik yondashuv metodologiyasi jinoyatchilarning ichki dunyosini va ularning jinoyatlarni sodir qilishga olib kelgan psixologik holatini o'rganishga asoslanadi. O'g'rilik jinoyatchilarining psixologik tahlili, ulardagi ijtimoiy ajralish, shaxsiy muammolar yoki psixologik buzilishlarning jinoyatchilikka qanday ta'sir qilayotganini aniqlashga yordam beradi.

Ma'lumot yig'ish: Psixologik yondashuv metodidan foydalanib, jinoyatchilar bilan intervyu o'tkazish, ularning psixologik holatini tahlil qilish, va turli testlar asosida jinoyatchilikni qabul qilish yoki unga moyillikni shakllantiruvchi omillarni o'rganish mumkin. Psixologik yondashuv, ayniqsa, retsdiv jinoyatchilarni tahlil qilishda samarali hisoblanadi.

Amaliy qo'llanish: Bu metod o'g'rilikni sodir etgan shaxslarning psixologik tahlilini qilish orqali ularga nisbatan individual profilaktika strategiyalarini ishlab chiqishga yordam beradi. Shu bilan birga, jamiyatda jinoyatchilarning rehabilitatsiya qilish jarayonini ham yengillashtiradi.

3. Ijtimoiy Yondashuv

Ijtimoiy yondashuv metodologiyasi jinoyatchilikni tahlil qilishda jamiyatdagi o'zgarishlar, ijtimoiy holat va muhitga ta'sir qiluvchi omillarga e'tibor qaratadi. O'g'rilik jinoyatlarining oldini olishda ijtimoiy tizimlar, madaniyat, ta'lim, oila va boshqalar kabi ijtimoiy faktorlarni hisobga olish zarur. Bu metod jinoyatni shakllantiruvchi ijtimoiy omillarga asoslanadi.

Ma'lumot yig'ish: Ijtimoiy yondashuv metodida so'rovnomalar, intervyular, va fokus guruhlar orqali jamiyatdagi jinoyatchilikka nisbatan munosabat, iqtisodiy va ijtimoiy holatlar o'rganiladi. Misol uchun, ijtimoiy qatlamdagi beqarorlik, ta'lim darajasi, yoshlar orasidagi jinoyatchilikka moyillik kabi omillar tahlil qilinadi.

Amaliy qo'llanish: Ijtimoiy yondashuvni qo'llashda o'g'rilik jinoyatlarining oldini olishda jamiyatga asoslangan profilaktik tadbirlar ishlab chiqiladi. Jamiyatda jinoyatchilikni kamaytirish uchun hukumat, jamoatchilik tashkilotlari, ta'lim muassasalari va boshqa institutlar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish lozim[4].

XULOSA

O'g'rilik jinoyatlarining oldini olishda kompleks yondashuvlar zarur. Jamiyatning barcha qatlamlarini, shu jumladan, davlat organlari, xususiy sektor va fuqarolik jamiyatini birlashtirgan holda, samarali xavfsizlik tizimlari va huquqiy nazoratni kuchaytirish o'g'rilik jinoyatlarining kamayishiga yordam beradi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, ijtimoiy muammolarni hal qilish, ta'lim va axloqiy qadriyatlarni shakllantirish orqali jinoyatchilikni kamaytirish

mumkin. O'g'rilik jinoyatlariga qarshi kurashishda yangi yondashuvlar va tadqiqot metodlari asosida oldini olish choralari ishlab chiqilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Abdukarimov, N.** (2022). *Jinoyatchilikni oldini olishda ijtimoiy yondashuvlar*. Samarqand: SamDU nashriyoti.
2. **Mansurov, D.** (2020). *Jinoyatlarni oldini olishda huquqiy tizimning roli*. Toshkent: O'zbekiston huquqshunoslari.
3. **Yusupov, F.** (2023). *Jinoyatchilikka qarshi zamonaviy texnologiyalar*. Buxoro: G'arbiy O'zbekiston nashriyoti.
4. **Sharipov, U.** (2021). *O'g'rilik jinoyatlarining oldini olishda yangi metodlar*. Toshkent: Yuridik fakulteti nashriyoti.